

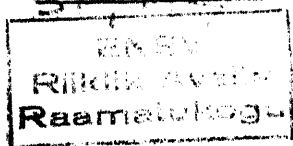
EESTI KIRJANDUS

EESTI KIRJANDUSE SELTSI VALJAANNE

TOIMEKOND: J. AAVIK, M. J. EISEN, V. GRÜNTHAL, J.
JÖGEWER, A. JÜRGENSTEIN, M. KAMPMANN, A. KITZBERG,
J. LUIGA, W. REIMAN, J. TÕNISSON

ÜHEKSAS AASTAKÄIK

1914

EESTI KIRJANDUSE SELTSI KIRJASTUS

Eesti Kirjanduse Seltsi tegevus ja kavatsused.

Rahva omapärastel vaimuvaradel on kahtlemata suur tähtsus rahva enese edasiarenemise, aga osalt ka ületõldisnimliku kultuura käigu kohta. Rääkimata sellest, et nad tema soetajatele armsad on, nagu iga loometöö tema loojale, on nad iseäranis veel omapärase edasiehitamise ots-tarbeks ülitarvilikud. Seepärast on arusaadav, et iga rahvas eneses võimsat tungi tunneb oma vaimuvarasid hävinemast hoida; lähivad muidu ju rahva ühiselt loodud vaimusünnitused, nende väärtulisem ühisomandus, asjata kaotsi. Need vaimuvaralised dokumendid kõnelevad selget keelt kõigest teatava rahva loometööst, tema avaldusekülgedest: rahva välimisest tegevusest, hariduse-elust, kalduvustest, maitsest, vaimulaadist, mõtte- ja tundeilmast. Kõik rahvad ühtekokku sünnitavadki kogu maakera-pealse kultuura. Iga rahva kultuuriline osa selles rahvastekooris kujuneb muidugi tema loomete väärtuse järele. Loomete edasiarendamine, alalhoidmine ja nähtavakstegemine rahvaste võitluses olemise eest jääb aga iga rahva enese hooleks.

Selle tähtsa ülesande täitmise tungiv tarvidus on meiegi rahvaliikmete seas õigeid hindajaid leidnud. See ilmutas end koondatud jõuna juba möödaläinud aastasaja 70-dates aastates — Eesti Kirjameeste Seltsina, mis aga intelligentliku jõuu vähesuse pärast siis veel iseäranis laialiseks ei saanud areneda. Alles hiljemine rohenes jõudsal sammul nende arv, kes meil eeltähendatud ülesannete teostamisele kõlbulikud. Siis tekkis ka vajadus meie rahva vaimuvarade koondamisetööde algatamiseks ning korraldamiseks suuremat keskkotta luua. Selleks tõusiski 1907. a. Eesti Kirjanduse Selts elule, kes enesele ülesandeks seadis kirjandust, teadust ja kunsti edendada, iseäranis niipalju, kui see meie kodumaasse

puutub, kodumaad ja tema rahvast igakülgsest tundma õppida ja neil põldudel tehtud tööde vilja rahvale kättesaadavaks teha. Peajoontes niisamasuguste eesmärkide poole, niipalju kui see kirjandusesse puutub, püüab ka Eesti kirjanikkude selts „Noor-Eesti“, mis 1912. asutatud. Eesti Kirjanduse Seltsi senise tegevuseaja jooksul on juba mõndagi ära tehtud, millel oma tähtsus kodumaa mineviku, oleviku või tuleviku kohta on, veel rohkem aga on alles algatatud, mõnda kavatsematagi. Siiski paisub juba senistegi seltsi tööde ja kavatsuste hulk üsna kogukaks. Teoksil on nimelt järgmised ülesanded:

Rahva sõnalise vanavara korjamine. Selts korjab rahvaluulet, rahva kombeid, pruukisid, rahvatarkust, mõistatusi jne. J. Hurt oli selle töö käimapanija, tema korraldusel kandiski rahvas selle hiiglatagavara kokku, mis rahva loometöö viljakusest ja kogujate suurest agarusest ja huvitusest asja vastu tunnistust annab ja meie rahva teiste keskel selle poolest esimesele kohale paigutab. Kuid J. Hurti surmaga ei tohtinud vanavara korjamine ometi veel lõppeda: leidub ju veel praegugi, iseäranis vanemate rahvaliiikmete suus, nii mõndagi, millel rahvateadusline tähtsus ei puudu, mis aga juhtumisi siiski veel üles kirjutamata on jäänud. Kõike seda on tarvis üleskirjutamise ja alalhoidmise teel hävinemast päästa. Pärast J. Hurti surma jäi vanavara ametlikuks edasikorrajaks „Bergmanni Abiraha“; see pidi tööd täh. alal kuni J. Hurti jäädavaks mälestuseks asutatava museumi avamiseni edasi ajama. 1908. a. kinnitati Eesti Rahva Museum, mille otstarbeks on Eesti rahvateadust igakülgsest edendada. Vaheajal (1907. a.) oli Eesti Kirjanduse Selts elusse astunud. Korjamiste asjus määrati nüüd E. R. Museumi ja E. K. Seltsi vahele nii ära, et E. R. Museum ainelist vanavara, arheoloogilisi asju, vanu kirju ning dokumenta korjab, E. K. Selts — sõnalist. Seega ajab siis E. K. Selts J. Hurti vanavara-korjamist edasi (mitte E. R. M.). Selle heaks kutsub selts edaspidisekski töötama. Lähemal ajal annab E. K. Selts ülevaate sellest, mis vanavara J. Hurti surma järel „Bergmanni Abiraha“, E. R. Museumi ja O. Kallas'e nime peale kokku on tulnud.

Peale selle on M. J. Eisen rohkestes vanavara kogunud, mis hiljemine muidugi, nagu kõik teisedki eeltäh. korjandused, Eesti Rahva Museumis omale kindla panipaiga leiavad. Iseäraldi on M. J. Eisen kolmel viimasel aastal, Eesti Kirjanduse Seltsi ülesandel, Kalevipoja aineid rahva käest kogunud.

Kalevipoja uurimise aineid kogub ka kunstnik Kr. Raud. E. K. Selts on temale nimelt ülesandeks teinud „Kalevipoja“ ilu-väljaannet illustreerida; et see töö tal rahva muinasloolise kujutuselaadi kohaselt korda võiks minna, korjab ta rahva suust tondilugusid. „Kalevipoja“ ilustamine on kunstnikul praegu käsil. Iluväljaande teksti kohta on mõnelt poolt muutmisesoovisid avaldatud.

1911. a. sügisel hakkas loomaarst Joh. Kool E. K. Seltsi juures loomaarstimise-viisisid, arstirohtusid ja anatoomilisi nimetusi korjama. Töö on jõudsaste edenenud: kokku on senini üle 2250 aine tulnud. Kõikide sellekohaste järelepärimiste ja vanavara-saadetuste adress on: Tartu, Eesti Kirjanduse Selts, loomaarsti Joh. Kooli nime peale. Kes korjamise-juhatust soovib saada, telligu seda seltsi käest; saadetakse hinnata.

Muinasloolisi aineid loomade ja taimede kohta on Eestimaa Rahvahariduse-seltsi Kirjanduse-haruseltsi nimel J. Ruus, Tallinnas, kogunud. Nende läbitöötamine on korjajal praegu käsil.

Iseenese algatusel on J. Gutves rahva suust suure hulga ilmasteid kogunud. Osalt on need mitmel pool trükis ilmunud, lõpulikult aga Eesti Kirjanduse Seltsile saadetud, kelle korraldusel korjamine praegu edasi läheb.

Eesti nõiakommete korjamisele on J. Luiga E. K. Seltsis hoogu andnud, muu seas „põhjavaimu“ iseloomu sellekohast joont arutades, kuna G. Suits Soome Kirjanduse Seltsi ülesandel J. Hurti ja M. J. Eiseni vanavarakogud nende ainete poolest läbi on uurinud ja selle töö vilja Eesti Kirjanduse Seltsi jaoks trükivalmis seadnud.

Üheks Eesti vanavara rikkalikuks haruks tuleb Eesti rahvaviisisid pidada, mille korjamine (ühes sellekohaste laulusõnadega) praegu Eesti Üliõpilaste Seltsi hoolde on. O. Kallas'e juhatusel on see töö kiiduvääriliselt edenenud. Korjamisetööga loodetakse aasta kahega lõpule jõuda. Siis tuleb Eesti Kirjanduse Seltsi kätte järg selle eest hoolitsema hakata, et see praegu juba üle 10.900 viisi sisaldav korjandus sellekohase toimekonna korraldusel trükki võiks pääseda.

Ajalugu. Juba 1907. a. lõpu poole asutati E. K. Seltsi juure ajaloo-komisjon, kellele peale muu ülesandeks tehti kõike tähele panna, mis teistes keeltes meie asja kohta kirjutatakse, ja katsuda seda meile kättesaadavaks teha. See laialine töö on tänini peasjalikult W. Reimani hoolel suureste edenenud.

1911. a. avas W. Reiman seltsi ajalootoimekonna (endise komisjoni) nimel ajalooliste mälestuste korjamise pikema töölektusega, mis eneses ühtlasi ka korjatava materjali üksikasjalise nimestiku sisaldab. Korjatakse nimelt seda, mis näitab, „kuidas vanaste oldi ja elati, kuidas ilutseti ja kurdeti, kuidas kannatati ja mis jagas jõudu kanda“. Kogutavad ained on: a) kirjallikud mälestused (memuaarid, kirjavahetused, käsikirjad, kõned, aruanded, märgukirjad, ametlikud paberid, uuema ajajärgu rahvalaulud ning pilkenooled, politikavõitluse sõimud ning naljad, päevapildid, sõnamängud) ja b) suusõnalised mälestused (sõdadest, nekrutipüüdmisest, teopõlvest, pärisorjade põgenemisest, orja-aegsest läbikäimisest, naisevõtmisest, meeste kodustest käsitöödest, kodusest viina-ajamisest, õlletegemisest, joomisest, voorilkäimisest, kohtupidamisest, priinimede panemisest, väljarändamisest). Saadetused ja korjandused palutakse juhtida Kolga-Jaani (Põltsamaa kaudu), õp. W. Reimani kätte. Raskemaid saadatusi, mis posti teel rohkem kulu teeksid, võib raudteega Tartu toimetada.

Muinasaegete mälestuste korjamine, mille heaks omal ajal J. Jung suure hoolega ja silmapaistvate tagajärgedega töötas, läheb nüüd Eesti Kirjanduse Seltsi eestvõttel edasi. Töö on siin prov. A. Thomsoni juhatusel üsna ilusaste edenenud. Kaastöötajate hulga kasvamine elustaks asja aga veel enam.

Juba seltsi tegevuse algul peeti nõuu teaduslist kodumaa uurimist kihelkondade kaupa ette võtta. Hiljuti pidas seks tänavu valitud toimekond oma asutamise-koosoleku ära, kus ta nõuuks võttis kõige pealt täieliku eestikeelse kodumaa-kardi väljaandmise eest hoolitsema hakata. Ühtlasi asub toimekond viibimata ka selleks tööle, et võimalikult paljude huvitundjate kaastegevusel nende tarvituseks, kes meie kodumaa tundmaõppimise otstarbel iseäranis suvel rännakuid, jalutuse- ehk sõidu- teekondasid soovivad ette võtta, üksikute teede järele korraldatud kodumaa-juhtisid ühes vaatamisevääriliste kohtade kirjeldustega välja anda.

Rõõmustaval viisil on ka meie üliõpilaskonnas kodumaa uurimise küsimus päevakorrale võetud. Eesti Üliõpilaste Seltsi Kodumaa-tundmaõppimise Osakonnaga ühenduses on Eesti Kirjanduse Selts paaril viimasel aastal rea kodumaa ajalosse puutuvaid kõnesid toime pannud. Praegu tehakse üliõpilaste ringkondades selleks eeltöid, et kogu Eesti üliõpilaskond ühel ehk teisel viisil, võimalikult

kõigil uurimisealadel, üliõpilaste eri-teaduseharude järele, kodumaa tundmaõppimiseks tööle asuks. Esialgu mõeldakse kihelkondasid kirjeldama ja ajalehe-bibliograafiat valmistama hakata. Ajalehe-bibliograafia töö ülesandeks oleks kõigi eestikeelsete ajalehe-kirjutuste kavakindlat üksikasjalist nimekirja kokku seada, mille järele kõigil tarbekorral hõlbus oleks igasse meie kodumaa eluharusse puutuvaid kirjutusi ajakirjadest üles leida. Asja edu pärast on tarvilik ja loomulik, et kõik need rühmad, kes kodumaa tundmaõppimise mingis harus omale ülesandeks teevad, selle tegevuse poolest üksteisega käsikäes käiksid ja ühise keskkoha ümber koonduksid, milleks Eesti Kirjanduse Selts kõige otstarbekohasem oleks.

Soomlaste soovitusel seltsi poolt küll juba 1908. a. kavatsetud, kuid siiski alles vähe õhutatud korjamiseharu on ja hipidamisesse ja kalastamisesse puutuvate küsimuste ala, mis ennem (1907. a.) Eesti Üliõpilaste Seltsi käes arendada oli. Nüüd on see korjamisetöö E. K. Seltsi ja E. R. Museumi käes ühiselt korraldada: ainealine kogumisevara läheb otseteed E. R. Museumi, sõnaline — E. K. Seltsi. Korjamise-aineteks on siin: jahi- ning püügi-riistad ja muud sellekohased tarbeasjad, karu, hundi, ilvese, rebase, põdra, hirve, nirgi, kärbi, tuhku, saarma, määra, jänese, orava, suurte kui ka väikeste mets- ja vesilindude ja hülge püüdmise viisid ja püünised. Kõige selle kohta on Eesti Kirj. Seltsil Soomest kingitud täielikud, piltidega kaunistatud küsimisteraamatukesed olemas, mis neile, kes seesuguseid aineid korjata ehk kirjeldada mõtlevad, soovi peale maksuta kätte saadetakse.

Ühte iseharu meie kodumaa ajaloo alalt edendab seltsiliige M. Lipp, Eesti suguvõsade uurimise eest hoolitsedes. Ses tükis täiendab ta E. K. Seltsi ajaloo-toimekonna tegevust ühe tarvilise lüli võrra. Senini on ta Masingite, Karellide ja Laalandite suguvõsad läbi uurinud.

Möödaläinud aastal võttis selts nõuks 1919. aastaks suurt kogutööd kokku seada kõige meie rahva tegevusealade arenemisest kui ka sellest, kui kaugele meie rahvas kehalise vabaduse saja-aastase ajajärgu kestvusel on jõudnud. Sellele tööle, millele nimeks „Eesti XIX. aasta-sajal“ mõeldakse anda, tahetakse võimalikult palju jõudusid koondada. Töö on praegu arenemas.

Võimalikult selle eel soovib selts Eesti rahva ajalugu välja anda. Raamatu üksikute osade kirjutamise on meie ajaloo-teadlased oma hooleks lubanud võtta.

Keel. Juba enne Eesti Kirjanduse Seltsi asutamist tärkas mõte soomlaste eeskujul meie keelemurdeid korjama hakata. Peale seltsi eluletõusmist toodi see küsimus mitmel korral kõne alla, kuni viimaks Soome Kirjanduse Seltsi sekretär Dr. Niemi asja 1908. aastal uueste päevakorrale tõi, mille tagajärjel seltsis Eesti keele murrete uurimise heaks sammusid hakati astuma. Ohutusetööd tegid siin O. Kallas ja J. Jõgewer. Võeti nimelt nõuaks Eesti rahvakeelt võimalikult kõiges tema ulatuses rahva suust üles kirjutada. Sellekohase üleskutse ühes töökavaga avaldas J. Jõgewer 1909. a. Seltsi keeleteimekonna ülesandel töötas Joh. Aavik 1913. a. selle töökava veel üksikasjalisemalt välja — ja see on nüüd juhtnööriks kõigile, kel huvitust on elava rahvakeele sõnu üles kirjutada. Töö on praegu käimas. Sellele tegevusele on igaüks kohane, kes Eesti keelt kirjutada oskab ja keele kohta huvitust ja armastust tunneb. Juhatuskirju saab E. K. Seltsilt.

Üks eelmise töö eriharu on Eesti kohanimede korjamine ja otstarbekohane korraldamine. Kohanimedid on senini J. Hurt, M. J. Eisen, iseäranis agaraste aga Fr. Kuhlbars kogunud. Kuid „mis nad tänini kokku on saanud, on ju küll tänuvääriline algus, aga ka ainult algus. Kindlaste ja plaanilikult peaks kihelkond kihelkonna järele keeleosavate teadusehimuliste poolt läbi käidama ja ära korjatama.“ Peale selle korjab veel Balti ajaloolastepäeva toimekond seesuguseid aineid ja Eesti Õpetatud Selts Dr. phil. G. v. Sableri algatusel ja eestvõttel vere-lõpuliselt Eesti kohanimedid, et neid teaduslikult läbi töötada. Senini on Dr. Sableril umbes 500 seesugust nime kogutud. Selleks on suurem hulk meie kodumaa kihelkondasid ja vanu raamatuid ning dokumenta läbi korjatud; umbes 12 kihelkonnast puuduvad veel nimed.

Kuna rahvakeele korjamine oma soodu edeneks ja muu seas meie keele uurimiseks üleüldse kui ka kirjakeele rikastamiseks iseäraldi uusi varasid kokku kannaks, ei tohiks keeletöö ka eriviisilise voolimise tehistes puhata, s. o. tuleb 1) meie keele-ehituse saladustesse tungida ja keelt teaduslikult enam läbi uurida, 2) üksikute teaduseharude tarbeks oskussõnu korraldada. Esimeses sihis on meie keelemehed tegevad, igaüks oma ette. Ühiselt on siin ainult kirjaviisi ühtlustamise heaks sammusid astunud. Selleks pidasid Eestimaa Rahvahariduse seltsi Kirjanduse-haruseltsi ja Eesti Kirjanduse Seltsi asemikud 1908. aastast peale iga aasta ühe keelekoosoleku.

ära. Kolmel viimasel aastal ei ole seda tööd kahjuks jätkatud. Selle asemel aga töötab E. K. Seltsi keeleteoimekond 1910. a. lõpust saadik kooliõpetaja J. Tammemäe juhatusel suure agarusega täielise õigestkirjutuseleksikoni kallal. 1915. a. alguks loodetakse tööga ligikaudselt lõpule jõuda. Kuid enne selle leksikoni trükkimist tuleb veel mõndagi ortograafiaküsimust põhjalikumale harutamisele võtta.

Oskussõnade soetamisele on E. K. Seltsi keeleteoimekond aluse rajanud: tema töö viljana ilmusid 1909. a. matemaatika oskussõnad ja 1911. a. maadeteaduse sõnastik. Juba mõnda aega on Eesti Üliõpilaste Seltsi Looduseteaduse-osakond looduseteaduslikka oskussõnu välja töötamas. Peaaegu trükivalmis on tal botanika sõnastik, kuna taimenimede ja zoologia sõnade läbitöötamine käsil on. Peasjalikult üliõpilase H. Niggoli agaruse viljaks tuleb suurt, umbes 3200-sõnalist arstiteaduslist oskussõnastikku arvata, mis praegu trükist ilmus — Põhja-Balti Arstideseltsi väljaandena. Rohunimede korjamine on prov. R. Wallneril käsil. Trükis on ka keemia sõnastik, mille Tartu Eesti Üliõpilaste vaheline keemikuste toimekond ühes Eesti Kirj. Seltsi asemikkudega kokku on seadnud. Teiselt poolt on Peterburi Eesti Üliõpilasteseltsi keemiaosakond keemiasõnastiku valmistanud, mis ka trükivalmis olevat, kuna filosoofia sõnade loomine Peterburi üliõpilastel praegu käsil on. Õigusteadusliste oskussõnade väljatöötamine on nüüd, kus meil Balti Eraseaduse trükkitoimetamine päevakorraks on tõusnud, iseäranis vajaduslikeks saanud. Loodetavaste ei jää mõte, neid soetama hakata, Tallinna õigusteadlaste keskel, kus ta liikuma on pandud, mitte teoks tegemata. Nagu eelseisvaist ridadest selgub, on laialisemate erialade jaoks oskussõnad juba olemas ehk vähemalt läbitöötamisel. Alustamata näikse kavakindel sõnadesoetamine kunstide, füüsika, tehnika, kaubanduse ja tööstuse aladel olevat.

Kõiki eespool-nimetatud E. K. Seltsi korjandusi korraldab selts ise ja annab nad siis, sedamööda kui nendest aruanne on valmistatud, niisamuti ka oma raamatukogu, mis rohkestes kodumaalist teaduslist kirjandust sisaldab, Eesti Rahva Muuseumile alal hoida, kus neid igaüks, keda asi huvitab, oma uurimiste allikateks võib tarvitada. Sekssamaks otstarbeks asub E. R. Muuseumi juures täielik Eesti keskraamatukogu, mille asutamine ja senine korraldamine (umbes 25 aasta jooksul)

Eesti Üliõpilaste Seltsi tähtsaks teenuseks jääb. Keskraamatukogu alaliseks täiendamiseks, milleks museumil omal ainelist jõudu küllaldaselt ei jatku, palub keskraamatukogu juhatus igasuguseid Eesti keeles ilmunud raamatuid ja ajakirju kui ka muid Eesti elusse puutuvaid trükitöösid annetada. Iseäranis peaks see palve meie kirjastajates ja ajakirjade väljaandjates vastukõla leidma, mida senini kahjuks vähesel määral ilmsiks on tulnud.

Kirjandus. Üheks tähtsaks E. K. Seltsi ülesandeks on niihästi teaduslist kui ka ilukirjandust edendada ja kättesaadavaks teha. Selleks paneb selts kodumaa piirides kõnekoosolekuid ning kõneõhtuid toime, mis puhuks üksikud tegelased seltsi juhatuse kutsel mitmesuguseid kirjandusesse puutuvaid aineid läbi töötavad ja ette kannavad. Ühtlasi edendab selts kodumaasse puutuvaid uurimisi ja muretseb sel teel soetatavaile kirjatöödele kui ka muudele trükkimiseks sündsatele käsikirjadele kirjastajaid ehk mahutab oma üksikute liikmete kirjanduslise tegevuse vilja seltsi häälekandjasse — „Eesti Kirjandusesse.“

1908. a. tõusis seltsi juures koolikirjanduse toimekond elule, kel ülesandeks on eestikeelsete kooliraamatute ja nooresoo-kirjanduse soetamise eest hoolitseda. Senini on tal, suurelt jaolt kooliõp. M. Kampmanni eestvõttel, korda läinud oma ülesannete kohast tööd kaunil määral trükki anda; muu seas on tema ja Eestimaa Rahvahariduse-seltsi Kirjanduse-haruseltsi hoolitsusel meile hulk tarvilikka eestikeelseid kooliraamatuid soetatud.

E. K. Selts võtab üleüldse ka kogu Eesti kirjaturu hindamise alla ja määrab iga aasta kõige silmapaistvamatele toodetele rahalisi auuhindasid, nagu seda hiljemine ka Eestimaa Rahvahariduse-seltsi Kirjanduse-haruselts tegema on hakanud. Üksikutel puhkudel annab ta kirjanikkudele toetuserahasid, niipalju kui tema vähene aineeline jõud seda lubab.

1909. a. sügisel hakkas E. K. Selts paremate raamatute nimekirja kokku seadma, mida iseäranis raamatukogude juhatused omale juhtnööriks võiksid tarvitada. Et täh. töö sellekohase komisjoni käes kuigi edukas ei olnud, läks ta hiljemine (1911. a.) Eestimaa Rahvahar.-seltsi Kirjanduse-haruseltsi kätte, kes selle ülesande loodetavaste käesoleva aasta sügiseks lõpule viib. Vaheajal võttis ka „Noor-Eesti“ soovitatavate raamatute nimekirja kokkuseadmise käsile ja andis 1913. a. isepäinis välja. Et see aga paljalt võrdlemisi väikse raamatutevaliku toob,

siis ei tee ta E. R. S. Kirj.-haruseltsil käsil olevat nimekirja kokkuseadmist mitte ülearuseks.

Raamatukogude korraldamise asja võttis E. K. Selts juba mõne aasta eest päevakorrale. Selle töö arendajaks otsustati seltsi juure raamatukogude korralduse osakond asutada, mis aga hiljemine „Noor-Eesti“ juure üle viidi, kus ta õige head teojõudu avaldab.

Kirjastamisega tegi E. K. Selts juba 1907. a. algust. Selle korraldajaks oli rahvakirjanduse-toimekond. Äriliselt korraldavate jõudude puudusel ei õnnestanud tal see ettevõtte aineliselt mitte. Seepärast lõpetati oma kulul kirjastamine, liiatigi et ka ainelise jõuu vähesus end tunda andis. Kirjastatud raamatud müüdi ühes summas käest ära. Seltsi poolt heakskiidetud käsikirjade trükkimine anti hiljemine üksi erakirjastajate kätte. Sel kombel on tänini suur hulk raamatuid seltsi toimetuste numbri all ilmunud. Nüüd mõtleb rahvakirjanduse-toimekond raamatuid uueste oma kulul kirjastama hakata, kuna ta ennetatud eksisammude eest ennast hoida püüab. Sellekohaseks aineliseks aluseks on tal enam kui 900-rublaline kapital, mis see toimekond oma varemalt kirjastatud raamatute müügist juba on saanud ehk veel saab. Trükkis on praegu „Jakob Tamme Lugulaulud“, mis eestulevaks sügiseks ilmuvad. Järge ootab seltsil rikkalik tagavara trükivalmis käsikirju. Vähemate trükkiandmisega on ikkagi kuidagi võimalik toime saada, aga suuremate väljaandmiseks on õige raske nõuu leida. Viimast laadi käsikirjade hulgast olgu nimetatud: vanavara käsikirja-virnad, mis Soome Kirjanduse Selts prof. K. Krohni juhatusel oma kulul trükkimise otstarbeks välja kirjutada on lasknud; J. Aaviku „Soome-Eesti sõnaraamat“, mille käsikirja soomlased E. K. Seltsile on kinkinud, pealegi veel 100 eksemplaari ette tellides; Dr. F. Wiedemanni „Eesti-Saksa sõnaraamatu“ III trükk j. t.

Üleüldise tähtsusega vaimliste ettevõtete ainelise toetamise heaks töötab 1904. a. saadik „Bergmanni Abiraha“, Eesti õppivale nooresoole raha-abi andmise kõrval ka Eesti rahva kirjandust aineliselt edendades, kuna kehvade töövõimetuks jäänud Eesti kirjanikkude, ajakirjanikkude, kunstnikkude, arstide ja teiste Eesti soost seltskonnategelaste ainelise toetamise ülesanded asutamisel oleva „Dr. med. P. Hellati nimelise Asunduse“ hooleks jääksid. Eesti kirjanikkudele ainelist tuge pakuma hakkab teisest küljest Juhan Liivi mälestuseks asutatav toetusekapital. Sellenimelised

kapitalid on Eesti Kirjanduse Selts, „Noor-Eesti“ ja Eesti-
maa Rahvahariduse-seltsi Kirjanduse-haruselts — igaüks
eraldi — kogunud. Lähemal ajal katsutakse nende kapi-
talide ühiseks töötamiseks võimalust leida.

Ühtlasi ei või nimetamata jätta, et meie majanduslise
ühistegevuse asutused kodumaa vaimliste ettevõtete
edasiaitamiseks tähtsat ainelist tuge pakuvad. Pealegi on
nendel teataval määral keskkohad loodud, mis kodumaal
edeneva tegevuse koondamise tööd oma poolt täiendavad:
Ühistegevuse-büroo on meie ühistegevuse üle arvustikulisi
läbitöötusi valmistamas, kuna jälle põllumeeste keskseltsid
ette on võtnud kodumaa põllumajanduse alal muu seas ka
arvustikulisi sugemeid muretseda. Loomulikult areneb nende
tegevusest aja jooksul, nagu loota tohib, vast mingi sta-
tistika-keskkorraldus välja, mille puudumine meil
praegu tuntav on.

*

Nagu eelseisvast lühikesest ülevaatest selgub, on
kaugelt suurem hulk meie vaimlise Eesti koondamisetöösid
just E. K. Seltsi kaudu ühendusesse seotud. Neid side-
meid on tänini seltsi tegelased, kes end ainult oma iga-
päise töö vaheaegadel seltsi tegevusele saavad pühendada,
jõudu mööda ka alal hoidnud ja kindlustanud. Kuid hulga
vahel sompub välimise korraldamise ning õhutamise eie
käest ja edasiviidav asi jääb soiku. Et seda ära hoida,
selleks leiti juba mõne hea aasta eest tarvilik olevat
alalist sekretäri ametisse palgata. Selle tegevuse on
nüüd selts nende ridade kirjutajale otsekoheseks ülesandeks
teinud. Tema kohus on tegevaks kaasa-aitajaks ning kor-
raldavaks vahelüliliks olla seltsi ja tema komisjonide ning
toimekondade kui ka nendega ühendust tarvitavate asutuste
ning isikute vahel; tema hooleks jäävad ülepea kõik toi-
metused, mis harilikult teadusliku sekretäri arendada
on, kõige pealt seltsi korjanduste ning kirjade korraldamine
ja seltsi toimetusel kirjastatavate raamatute trükkimise.
Korjanduste üle hakkavad aruanded lähemal ajal ilmuma.

Kõik E. K. Seltsile määratud kirjad ja muud sõna-
lised saadetused adresseeritagu: Tartu, Tähe uul. nr. 73,
J. W. Weski nime peale, rahasaadetused aga (liikme-
maksud jne.) — E. K. S. kassapidajale A. Kitzbergile,
(Suurturg nr. 12, Liivimaa Linnade Hüpoteesiseltsis).

J. W. Weski, E. K. S. teaduslik sekretär.

Soome Eestis.

M. J. Eisen.

Uuemad uurijad avaldavad arvamist, et osa soomlasi Eestist Soome rännanud. Dr. A. Hackmani oletamise järele rändasid niihästi pärissoomlased kui hämelased Eestist üle Soome lahe Soome. (Die ältere Eisenzeit in Finland I.) Pärissoomlaste kohta leidub selle oletamise tõendamiseks enam näpunäiteid. Rauma ümberkaudne keelemurre tuletab elavalt Eesti keelt meele. Rauma murre seisab Eesti keelele palju ligidamal kui üleüldine Soome kirjakeel.

Soomemaa praegune nimi „Suomi“ ei tähendanud alguses sugugi kogu Soomemaad, vaid ainult Pärissuome (Varsinais-Suomi) nimel tuntud maakonda. Ainult seda maakonda hüüti Suomiks, Soomeks, muu praegune Soome kandis siin üht, seal teist nime. Tähele pannes, et lätlased Saaremaad Sämusalaks nimetavad ja Soomemaagi jaoks teist nime ei tunne, oletab professor I. I. Mikkola Pärissuome (Varsinais-Suomi) elanikkude sisserändamist Saaremaalt (Suomalaisen Tiedekatemia n Esitelmat ja pöytäkirjat 1908). Dr. Ojansuu juhib tähelepanemist veel vanade laulikute peale. Need nimetavad Soomemaad „Soomesaareks“, mis omalt poolt lätlaste Sämusalale kätt pakub. Lätlased laenasid nime vist naabritelt liivlastelt (Virittäjä 1913, nr. 5—6). Igapidi tähendab lätlaste säms, os. sämu Kuramaal niihästi Saaremaa asunikku kui soomlast. Seega esineb Saaremaa lätlaste suus Soomesaarena. Meele tuletades peale selle Eesti kõnekaändu „Soomest ja saarest“ esineb professor I. I. Mikkola oletamisega, et Pärissuome rahvas vist Saaremaalt praegustele elukohtadele välja rännanud, seda enam, et ajalugu mõne korra teab rääkida tihedalt asunud saarte rahvaste rändamisest mujale lahkemat eluaset otsima, näituseks Ojamaalt. Saaremaa jäi hulgale rahvale kitsaks; seepärast pidi osa rahvast mujale rändama. Prof. Mikkola näitab, et Eesti Ojamaa ja Soome Voionmaa sama sõna on ja see sõna õieti ainult Ojamaaga läbikäivate saarlaste seas võinud tekkida.

Dr. H. Ojansuu oletab, et Soome nimi on ju vara olnud hõimu nimi, veel enne soomlaste Soomemaale tulemist. Edasi väidab Dr. Ojansuu, et soomlased meie maal asudes jälgi järele jätnud, kui luba nii ütelda, ja need jäljed

oleksid nimed „Soome“ (Virittäjä, 5—6, 1913). Dr. Ojansuu ütelse järele leidub meie maal hulk nimesid „Soome“. Kõik need nimed esinevad Dr. Ojansuu tõenduse järele peale ühe Liivimaal. Need leiduvad lõuna pool joonest Peipsijärve loode nurgast Pärnu lahesse. Seda joont nimetab Dr. Ojansuu „Soome rajaks“, see tähendab muidugi kohanimede „Soome“ rajaks. Uuri ja arvab mõne „Soome“ nime leiu sest joonest põhja pool võimalikuks, jääb aga julgeks selle peale, et nime suur enamus selle raja lõuna poolt leidub.

Edasi väidab Dr. Ojansuu: „Meie tõmmatud Soome- raja võiks olla tõsine hõimuraja ja Soome nimed ehk vähemalt nende valdav enamus juhataks kätte Soome hõimu endist laialelagunemist. — Kas lõuna ehk põhja poole sest rajast, seda võime sellest otsustada, kust poolt raja leiame rohkem niisuguseid nimetüüpi ja nimesid, mida Soomes, iseäranis Lõuna-Soomes, endisel Soome hõimu hilisemal asumaal leitakse.

Õige huvitavaid asju saame sest harutusest kätte. Nii ulatavad Lõuna-Soomele ja Eestile ühised „pere“ nimed ja mõned muud ühised nimetüüpid ja nimed lõunas meie veetud Soome rajani ehk vähe sellest lõuna poole.

Kõige selle najal tahaksin selle lõpuotsuse teha, et Soome hõim enne Lõuna-Soome asumist on praegusel Eesti alal selle rajani elanud, mis saadakse, kui Pärnu lahe põhi Peipsijärve põhja- ehk loode otsaga ühendatakse!“

Nii Dr. H. Ojansuu.

Tõsi on, Tallinnamaalt leidub Soome nimelisi kohte vähem, aga siiski on neid olemas. Dr. Ojansuu tunneb ainult Järvamaal, nimetamata kihelkonnas, Soome nimelise koha, Soomeniidu küla ja mets.

Mulle on Tallinnamaal veel teisi Soome nimelisi kohte silma puutunud.

Iisaku Illukas Soome küla.

Viru Jaagupi Vaekülas Soome talu.

Merjamaa Vaimõisas Soomesilla koht.

Jõe lehtme Rummus Soomelaskme koht, kannab tavaliselt ometi lihtsalt Soome nime.

Sealsamas veel Soomeniit Jägala jõe kaldal.

„Soomesilla“ nimelisi kohte leiame kolm: Merjamaal, Suures-Jaanis ja Rõuges. Nimi paneb mõtlema. Kas ei tähenda „Soomesild“ Soome viisi ehitatud silda? Nagu tuttav, kõnelevad Eesti rahva laulud mõnda korda „Soomesillast“. Minu arvates ei tähendanud esiotsa „Soomesillal“ sõitmine midagi muud

kui sõitmist „Soomesillaks“ kutsutud sillal, nagu neid sildu ju mitu meie maal oli olemas. Alles ajajooksul sai „Soomesild“ laiema tähenduse: sellega püüti Pakase taadi ehitatud silda Soome ja Eesti vahel ära tähendada, kuni luuletajad veel kaugemale läksid ja „Soomesillast“ allegooriliselt, vaimlises tähenduses hakkasid rääkima. Professor J. J. Mikkola oletamise järele tähendas allegoorilinegi „Soomesild“ alguses ainult ühendust suuremaa ja Saaremaa vahel (S. akademian Esitelmat 1908)

Dr. Ojansuu arvab võimalikuks, et Jõhvi kihelkonnas Soompää külagi Soomet meele tuletab. See aga on võimata. Vanemas Eestikeeles muutus p ees omastavaga ühendatud kokkuliidetud sõnas n m'ks. Näituseks: Vahumpere, nüüd Vaopere Kuimetsas, Pajumpe-Pajupää küla Mõigu vallas, Horumpere, Orupere jne. Soonpää külal ei ole midagi Soomega tegemist, vaid ainult Soonpäaga. Viimse võimaluse peab uurija ka maksvaks.

Kas Audru Soomra külal, kelle Dr. Ojansuu Soome nimedega ühes üles loeb, Soomega midagi tegemist, ei julge ma otsustada,

Muidu leidub Liivimaalt igapidi tõesti hulk Soome nimelisi kohte. Loen üles, nii palju kui neid olen teada saanud.

Põide kihelkonnas Soome; Paistu Pahuveres Soome; Põltsamal Rutikveres Soome; Suure-Jaanis Soome niidu, Suure-Jaani Olustveres Soome silla; Pilistvere Kõos Soomevere küla. Rohkem esineb Soome nimelisi kohte Tartumaal: Tartu Maarja Vesneris Soome; Tartu Maarja Vorbuses Soome; Maarja Magdaleena Kaiaveres Soomevere; Kudinas Soome; Laiuse Vaimastveres Soome; Palamuse Kuremaal Soomevere küla; Palamuse Kaareperal Soome; Kodaveres Ranna vallas Soome; Võnnu vallas Soome; Võnnu Ahjas Soome; Otepää Arulas Soome; Otepää Paluperes Soome; Sangaste Laatres Soome talu, Soome veski; Tormas Soome mägi; Rõngu kihelkonnas Soomesilla; Urvaste kihelkonnas Vana Antslas Zibre külas Soome. Peale selle on Tormas Läti Hindriku kuulus kants „Soomelinde“ = Soomelinn (XV, 1) Kantsi ligidal oli Vaiatu küla. Praegusel ajal leidub seal Vaiatu mõisa. Mõisa kannab Saksa keeles nime Somel, mis igapidi Soomelinnast lühendatud. Vaiatu saksakeelne nimi tuletab siis praegu alles Soomelinna meele. H. Prants näikse „Eestirahva ajaloos“

Soomaa linnale eesõigust andvat, niisama Lapekunna asemel Lõpekonnale. Läti Hindriku kirjutuse viis kõneleb küll „Soome“ linna poolt, aga niisama hästi võiks see „Soomaa linna“ tähendada, sest et vanus kirjus, nii Läti Hindriku ajaraamatutki, iga hääliku õieti kirjutamise peale vähe rõhku pannakse. Seega võiksime Läti Hindriku kirjutuse viisist „Soomaa“ välja lugeda, ehk küll teiselt poolt n puudus nimes silma torkab, sest nimi peaks kuuluma Soo maalinn ehk õigem „Soon-maa linn,“ nagu teises soost tuletatud nimes Soontagana. Soontagana tunnistab, et Läti Hindriku ajal omastavas veel n esines. Sel põhjusel pean n Soomaa linnastki otsima. Oletan, et vist „Soo-maa linn“ niisugusel korral „Soomaa linna“ asemel tuleks lugeda. Olgu kudas on, aga Soomaa ehk Soo maalinna väljalugemise võimalus Läti Hindriku raamatust on olemas. Aga niisama võimalus Soome linna välja lugeda ja viimse lugemiseviisi poole on tänini tavalisest hoitud. Kudas võis linn niisuguse nime omandada? Ehk olid soomlased linna ehitanud ehk oli linn Soome viisi ehitatud? Teated puuduvad, et soomlastel iseäralik linnade ehitamiseviis olnud, viis, mis Eesti ehituseviisist palju lahku oleks läinud. Jääb järele oletamine, et soomlased linna ehitanud.

Nagu eelpool tähendatud, oletavad uuemad uurijad soomlaste asumist meie kodumaal enam kui 1000 aasta eest. Et soomlased siia linna ehitanud, ei tea ükski ajaraamat ega anna selle kohta mingisugune rahva mälestus aru. Ainukeseks nõrgaks toeks nimele jääb Läti Hindrik. Meie päivil ei ole endisest linnast enam jälgegi jarel, nagu Dr. Bertram raamatus „Wagien“ lk. 38 nimetab. Läti Hindriku järele leidis sealt ometigi linn, tähendab maalinn, talurahva kants, mitte linn praeguses mõttes. Mäekünka ja mullavallide puudusel ei jää muud üle kui oletada, et linn puust tehtud, seega umbes sarnane „linn“ olnud, nagu Europast sisse rännanud asujad esimesel ajal indianlaste maale ehtasid: palkidest tehtud kaitseaid asumise ehk varjupaigaks määratud koha ümber. Seda viisi võisid linnast jäljed hõlpsalt hävida.

Meele tuletades, et „Soome“ nimi rahva rändamise ajal Dr. Ojansuu järele hõimu ehk sugukonna nimi olnud, ei võinud Soome hõimukond mitte meie maal iseäranis suurt ala enese alla võtta, olgu siis, et selle üksikud liikmed endid koguni laiali üle maa laotasid. Torma kihelkonnas oleks siis enam kui 1000 aasta eest just niisugune „Soome“ hõimukond asunud ja oma ehitatud maalinnale oma nime pürandanud. Ülepea on vanad ajaraamatud

ikained „Soome“ nime poolest. Tavalisesti tähendab neis fin n soomlast. Nestori ajaraamatus esineb juba сумь.

Läti Hindriku „Somelindet Soome linnaks jättes ei taha ma sugugi tõendada, et muud meie maa Soome nimelised kohad niisama kaugele kui see linn oma vanadusega ulataksid ehk veel koguni kaugemale, selle ajani, mil soomlased Eestis asusid, nagu Dr. Ojansuu arvab. Võimalik, et mõni Soome nimi tõesti esimesesse aastatuhandesse ulatab, kuid ammugi mitte kõik. Suurem jagu Soome nimesid tuleb igapidi keskaja sünnituseks lugeda. Need nimed ei tunnista muististe soomlaste asumist Eestis enne Soomemaale rändamist, vaid Soomest Eestisse rännanud soomlaste mälestust.

Keskajal pidas Eesti oma jagu läbikäimist Soomega. Rahva allaheitmise järele sakslaste poolt jäi see läbikäimine küll enam soiku, sai aga Eestimaa sattumisega Rootsi valitsuse alla uut hoogu. Rootsi valitsuse ajal omandasid mitmed Rootsi valitsuse alla kuuluvad Soome mõisnikud meie maal mõisaid, ka rootslased, kel Soomes mõisaid oli. Niisugused mõisnikud töid sagedasti Soomest mõne iseäraliku töö jaoks enestele meie maale töölisi. Rootsi valitsuski edendas soomlaste väljarändamist Rootsi maile, siis ka meie maale. Peale selle sattusid mitmed soomlased meie linnadesse sõjateenistusesse. Sõjateenistusest lahkudes jäi mõnigi meie oludega pika aja jooksul juba ära harjunud soomlane meie maale elama.

Jälle tihti juhtus, et Soomest iseäralistel põhjustel inimesi meie maale põgenes. Varjupaika leides jäid nad siia elama. Rootsi valitsuse ajal karistati palju kurjategusid surmaga. Surmanuhtlus ei oodanud tihti mitte ainult kogemata tapjaid, vaid isegi vahel kuuenda käsu rikkujat. Surma kartus sundis mõnda isikut kodumaalt lahkuma. Niisama põgenes eestlasi vanal ajal kas karistuse kartusel ehk muul põhjusel Soome ja Rootsi. Põgenejad ei tulnud tavalisest enam tagasi. Soomes leiame tihti sugunime „Virolainen.“ See nimi tunnistab, et nime kandja üks esiisa Eestist pärit olnud. Et Eestis sel ajal sugunimed puudusid, Soomes neid tarvitati, hakkasid soomlased nende juure tulnud põgenejat rahva nimega „virolainen“ nimetama ja see rahva nimi jäi peagi isikule ja ta sugule sugunimeks.

Lühidalt: Rootsi valitsuse ajal meie maal sattusid soomlased sagedasti Eesti ja Liivimaale ja jäid siia elama. Sai mõni soomlane iseseisva talukoha enesele, hakati kohta varsti „Soome“ kohaks hüüdma, s. o. kohta kutsuti Soome Mati,

Soome Jüri, Soome Anti jne. kohaks, selle järele, missugust ristinime keegi soomlane kandis. Aega mööda jäi „Soome“ kohale pärisnimeks, kui ka soomlast sellel kohal ammugi enam ei asunud. Ülepea tarvitab eestlane võõramaalt tulnud isiku äramääramiseks tavalisest maa nime, ei rahva nime, näituseks Vene Ivan, Rootsi Eerik, Poola Peeter jne., ei venelane Ivan, rootslane Eerik, poolakas Peeter. Harukorral võivad viimsed nimed esineda, tavaliseks nähtuseks tuleb ikka maa järele nimetamist arvata.

Eestlased pärisid Soome jäädes enestele „Virolainen“ sugunimeks, soomlasi aga hakati Eestis ikka nende ristinimega nimetama ja lisati sellele lähemaks äratähendamiseks „Soome“ juure. Kui ka Eestisse tulnud soomlased ehk sugunimesid kandsid, jäid need pea unustuse pääh, sest et eestlased neid ei tarvitanud. Dr. Ojansuu ütleb, et 1700 paigul „Soome“ sugunimeks olnud Puhja, Rannu, Urvaste ja Rõngu kihelkonnas. Sugunimed puudusel eestlaste seas ei võinud sel ajal ikka õigest sugunimest juttu olla, vaid „Soome“ talu ehk „Soome“ koha elanikkudest. Soome nimelised sugunimed Torma kihelkonnas ja Saaremaal ei jaksa midagi tunnistada. Need on alles umbes sada aastat vanad. Neidki anti kas „Soome“ nimelise koha järele ehk oli põhjuseks kellegi Soomes käimine. Tormast pääsis sel ajal keegi vaevalt Soome, küll aga Saarest.

Dr. H. Ojansuu tunneb isegi üksikute soomlaste sattumist hilisemal ajal meie maale. Rõuge kihelkonna Roosa walla elanikkude ristitud laste hulgast leidub 1673 aastal Rõuge kirikuraamatus nimi „Somaleise.“ See nimi tähendab muidugi soomlast. „Liffländsk Revisions Book“ aastalt 1627 nimetab „Ronnifehris“ „Heicke... ein finne“ = Heikki, soomlane. Niisama leidub Vastseliina 14 talupoja seast „ein Finne (Jacob Nielszon)“ = üks soomlane (Jakob, vist Niilson). Neid tähendatud soomlasi oli vist mõisnik Soomest sinna toonud. Muidugi leiame mitmest vanast kirjast teateid soomlaste meie maale asumise kohta. Viru Nigula kirikukirjast 1640 aastast leidub üks nõiaprotsessi protokoll. Kaebusealune vastab seal: ta olla Viiburis sündinud ja 12—13 aasta eest teiste inimestega Soomest siia tulnud (J. Jung, Kodumaalt nr. 6, lk. 26). Teist sarnast lugu kirjeldavad „Beitrage zur Kunde Est-, Liv- und Kurlands 1878“, ka raamatus „Eestimaa 300 aasta eest.“ Üks soomlane Andres kaevatakse nõiduse pärast Kantjala mõldri poolt kohtusse. Kohtus tunnistab mees, et ta enne Eestimaale

tulekut Soomes nõidust õppinud. Mees mõistetakse nõiduse pärast surma ja põletatakse 1616 Tallinna Karjavärava taga tuleriidal ära. — Veel muidki lugusid tunnevad vanad kohtu kirjad soomlaste nõiduse kohta. Neist selgub, et soomlasi Rootsi valitsuse ajal meie maalt rohkesti leidis, aga ka, et neid nõiduse pärast taga kiusati. Eestis peeti ju Soomemaad nõiduse kodumaaks ja tahes ehk tahtmata langesid Soomest tulnud isikud nõiduse kahtluse alla. Nõiad aga said tavalisest surma. Nii ootas soomlasi Eestis sagedasti enneaegne surm eest, sest Eestimaa kohtud ju nõidadele armu ei annud.

Eestimaa rannas teatakse mitme perekonna kohta nende Soome algupära jutustada. Iga Soome talu asunikud ei tea enam Soome algupärast. Enamasti on Soomest tulnud, esiotsa Soome talus asunud soomlaste sugukond ammu juba iga nelja tuule poole laiale jõudnud ja kodumaa päriselanikud „Soome“ nimelises talus aset võtnud. Nimi ainult tunnistab, et seal vanasti soomlased asunud.

Huvitav nähtus igapidi, et Peipsi ja Pärnumaa vahel kõige rohkem „Soome“ nimelisi kohte leidub. Ma ei taha salata, et mõni neist mälestus muistisest soomlaste Eestis viibimisest võiks olla. Näituseks „Soome niit“ võiks meie maal suurel hulgal asunud soomlastest nime olla pärinud, ehk küll sugugi võimatuks nime tekkimist keskajal sisserännanud soomlaselt ei saa pidada. Mõni „Soome“ nimi võis pealegi sel teel tekkida, et keegi eestlane pikemat aega Soomes viibis ja teda tagasi tulles „Soome X-ks“ hakati hüüdma. Ei ma jaksa ometi milgi kombel uskuda, et iga koht sarnane mälestus oleks. Palju enam tohiks suurem osa „Soome“ nimelisi kohte tunnistada, et nad nimed pärinud soomlastelt, kes umbes Rootsi ajal ehk Vene valitsuse algusel meie maale tulnud asuma. Muidugi mõista, ilmus jõukamatest soomlastest vaevalt keegi meie maale. Kes tuli, sel ei olnud Soomes midagi kaotada, olgu siis et keegi tehtud kurjateo pärast põgenes. Kehvat ei peletanud Eestimaa pärisorjuskita tagasi; orjama pidi kehv Soomes, orjama Eestis. Surma nuhtlust kartev süüdlane võttis ennem pärispõlve vasta kui et elu ohverdas.

Veel ühe põhjuse „Soome“ nimede tekkimiseks tunneb rahvasuu.

Andres Vindi Otepää kihelkonnast teab järgmise huvitava loo jutustada. Peale Põhjasõja tahtnud keiser Peeter I. rahvast lagedaks jäänud Liivimaa koloniseerida. Seks kutsunud ta soomlasi Viiburi läänist Tartumaale asuma.

Soomlasi tulnudki Viiburi poolt terve küla. Elupaika otsides leidnud soomlased igal pool eestlasi eest, kuni Rõngu kihelkonnas Kirepis vaba maaga kokku puutunud. Soomlased asunud sinna Tammiste küllasse; teataja esivanem, kes „Mäll“¹⁾ nime kannud, omandanud küla keskel Nuutre talu. Hiljemini tulnud mõned elusse jäänud, ära põgenenud endised maaomanikud tagasi ja jäänud soomlaste kõrvale elama. Uuemal ajal rännanud teataja sugu Rõngust Otepäässe asuma.

Niisama teab Peipsi poolne rahvas kõneleda, viimse suure sõja, siis põhjasõja ajal tulnud tühjaks jäänud maale Peipsi ääres soomlasi asuma, kes seal aega mööda Eesti rahvasse ära sulanud.

Kui keiser Peeter I. Liivimaale mitmesse paika soomlasi kutsus asuma, ehk soomlasi sõja järele siia rändas, aitab seegi nähtus „Soome“ nimede suurt hulka Liivimaal seletada.

Nagu tähendatud, leidub mitmes kohas liignimesidki. Mõnegi „Soome“ sugu nime kandja teab praegugi jutustada, et ta esivanem Soomest ehk Rootsist vanemal ajal Eestisse asuma tulnud. Sugunimede paneku ajal said endised Soome X-d enesele „Soome“ nimeks. Kohanimede kohta sarnased sugu nimed seletust muidugi ei anna, küll aga tõendavad nad omaltki poolt perekondade sisserändamist Soomest. „Rootsi,“ kust mitmed endid arvavad pärit olevat, võis mõne korra Soometki tähendada, sest et ju Soome-maa 1809-ni osa Rootsi riigist oli.

Aga muidugi teatakse mõnes perekonnas kõneleda, et selle esivanemad Soomest siia rännanud, kui ka perekonna asukoht ega sugunimi meie ajal enam Soomega ühenduses ei seisa.

Dr. Ojansuu nähakse oletavat, et „rahvarändamisel“ soomlased suurel hulgal praegusest Tallinnamaast palju kaugemale lõuna poole ei ulatanud. Niisama arvan minagi, et mitte ainult Saaremaalt soomlasi Soome ei purjutanud, vaid niisama Eesti põhja rannast. Mitmed ühised kohanimed katsuvad sellele väitele tuge anda. Saaremaa kohanimedid leitakse Soomest mõnda eest.

Huvitav oleks teada, kust meie maalt veel „Soome“ nimelisi kohte leidub. Olen korjandused küll läbi otsinud, aga paljude kihelkondade kohanimed puuduvad.

Eestimaa päris herrad avaldasid pea tahtmist sisse-rännanud soomlasi pärisorjadeks teha. Rootsi kuninga

---

1) Nimi pidi teisiti kuuluma, sest „Mäll'u“ võime vaevalt Soome nimeks lugeda.

keeld 5. maist 1629. pani niisugusele püüdmisele piiri. Mõnesugused põhjused mõjusid vist kaasa, et Rootsi valitsus 18. novembril 1693. teenijaid ilma loata ära keelas Soomest Eesti ja Liivimaale asuma minna.

Enam kui maale asub Rootsi valitsuse ajal muidugi soomlasi meie maa linnadesse. Kõige rohkem vististi Tallinna ja Narva. Tartu linnavalitsuse protokollidest leidsin, et Tartus 1650. koguni Soome kool olnud. Kui kord Tartus Soome kooli peeti, pidi linnas palju soomlasi olema. Mu ees seisab praegu 1656 a Tartu kodanikkude üldine nimekiri, aga sest nimekirjast ei leia ma iseäralikka Soome nimesid. Nimekandjad — undeutsche — võivad niisama hästi eestlased olla kui soomlased, vähemalt puudub nimedel nii ütelda Soome pitsar. Igapidi oli Tartus 1650. a. Soome kool, sest linnavalitsus kaebas sel ajal linna superdendi peale, kes linnalt vana lihapoodide koha võtnud ja sinna Soome puust-koolimaja ehitanud; selle asemel lasknud ta endise kivist koolimaja laguneda.

Ümberpiiramise ajal 1656 nimetatakse Tartus jälle soomlasi, vähemalt Soome naisterahvaid ja lapsi (Gadebusch, Livländische Jahrbücher III, I, § 226 Sahmen, Collect., II. köide 1006—1008). Kodanikud nurisesid, et neid linna kaitseks tööle pannakse, ühtlasi kaevates, et Soome naised ja lapsed, kes kodanikkudele majades palju tüli teha, muidu laiselda ega sundida neid keegi tööle. — Et ma alalhoitud 1658. aasta revisjoni nimekirjast Soome meeste nimesid niisama vähe leidnud, tuleb oletada, linnas uitvad Soome naised ja lapsed pidid vist Soome soldatite omad olema. Oleks linnas tõesti rohkem Soome elanikka olnud, peaks nimede seas mõni iseäralik Soome nimi esinema. Vist oli Soome koolgi suuremalt jaolt Soome soldatite laste jaoks.

Kirjandusline ülevaade.

Ferdinand Karlson „Pihid“. Draama neljas vaatuses. E. K.-Ü. „Postimehe“ kirjastus, Tartus. Hind 1 rbl.

Ultra posse nemo obligatur — keegi ei ole üle oma jõuu kohustatud. See on raamatu mottoks. Ja käib vist draama peakangelase Hilda kohta. Sest hea meelega tahaksin uskuda, et Ferdinand Karlson selles draamas oma jõuu piirideni ei ole läinud.

Hilda ei kannata seda välja, et ta väljaspool abielu sündinud, et tema isaks parun on, tema emaks liht naisterahvas. Ta on paruni lapsena

paruni perekonnas üles kasvanud, aga teadasaamine, et parun tema isa on ja mitte tema ema mees, viib selle noore naisterahva nii tasakaalust välja, et ta kõigiga lõpuarveid teeb ja oma kannatuste, võib ka olla, külmetuse kätte sureb.

See kõik võiks ju nii olla, kui see naisterahva-kuju küllalt usaldusevääriline oleks, kui terve tema kasvatus, tema harjumised ja selle kaudu tekkinud iseloom tõenäitlik paistaks olevat. Me võiksime aga ka kuju minugi pärast tõenäitlikuks pidada, aga sel korral oleks ta haruldane, haiglane, hüsteeriline iseloom, kes õige romantiliste ja õige küpsuseta ja raamatupaberi järele lõhnavate vaadetega opereerib ja juba selle pärast mitte draama kangelaseks sünnis ei ole. Niisama on ka teised kujud ebaloomulikud, on kogu olukord loomuvastane. Hilda ema ei ole sugugi mitte nii vooruslik, nagu Hilda seda on uskunud, tema majas sünnib õige imelikka asju, tema mehe aset täidab tema majas keegi teine, tema teine tütar on õige raisku läinud — ja nüüd peame parunist uskuma, et tema oma armastatud tütrele Hildale läbikäimist selles majas lubab! Siis on see vähemalt jälle üks kaunis isesorti parun, kui iseloom harilikkudest vaatepüüdist üleastuv isik, ilma et tal see juures midagi positiivlist pakkuda oleks. Nii ei või me ka seda kuju õnnestamiseks pidada, seda rohkem veel, et tema moraal ja tema vaated endid ka tema kõnelemises avaldavad ja ühe õige kokkulapitud segakarakterit pildi pakuvad. Mõlemad õpetajad, isa ja poeg, on ju, võib olla, elus võimalikud, kuid nendega elus kokku puutudes peaksid sa käsi kokku lööma. Ja maailm on ikkagi juba nii kaugel, et ta niisugustele mitte ei luba suurt osa etendada. Kui aga elus juba osa etendada ei lubata, seda vähem tohiks neil näitelaval nii suur mõju olla. Või kui neil siiski, elus või näitelaval seda võrd mõju peaks olema, nagu eesolevas draamas, siis on jälle seltskond nende ümber seda võrd jõuetu, et see seltskond ega ka õpetajad ise mitte draamalise äratarvitamise jaoks sündsad ja huvitavad küllalt ei ole.

Agas just kõik need küljed, mis minu arvates vead on, teevad niisuguse draama suurele publikumile vastuvõetavaks. Loomuvastane olukord pakub alati midagi põnevat, tal on ikka nagu mõne katastrofi aimdus sees ja mitmesuguste seisuste ja nende vaadete vastuseadimine peab kokkupõrkamisi tooma. Kui nende kokkupõrkamiste loomiseks mitte liiga sügavaid põhjendusi ei ole pakutud, siiski võiks, nagu üteldud, sel draamal ka oma publikum olla.

K. A. Hindrey.

Hella Vuolijoki „Udutagused“. Kirjastuse-Ühisus „Maa“. Hind 1 rbl. 10 kop.

Pea otskoheselt ära ütlemata, et ma Eesti ilukirjandust alati suure tühimuse tundega kätte võtan. Tuleb küll peaausjalikult sellest, et amet sind sunnib ka seda lugema, mida sa parema meelega otsekohe käest ära paneksid. Agas sa pead ennast veel sundima ja iga sammu, milles sa kirjanduse edenemise märki näed, üles leida ja õiglaselt kirja panema püüdma. Et sa lõbuga mõnda eestikeelist raamatut loed, seda juhtub harva, ja

siis pead sa veel ettevaatlik olema, et omas ootamata rõõmus mitte liiga palju ei ütle ja kedagi kirjanikku, kes ikka alles veel natuke udusulgis on, suurvaimuks ei tee.

Ma võtsin ka Hella Vuolijoki „Udutagused“ suure eelarvamisega ja umbusaldusega kätte. Kuid ma lugesin ta ka ühe joonega läbi. Tal on nimelt üks viga, nagu mulle kirjandusesõber muigates ütles, et tema keel arusaadav on. Koguni väga arusaadav, õige täpikäaline, see juures voolav ja iseloomude ja maanurga ning seisuste kohane. Ma vilistan nende germanismuste peale, mille peale vist küll kõige pealt meie keeleline comorra hakkab tähendama. Mul on siin ainult tähtis see siin nähtavale tulev ilus and jutustada ja hästi jutustada. Ja mis peaasi, ma tunnen selle jutustamise taga elavat hinge, kes terava silmaga on näinud ja terava kõrvaga on kuulnud, kelle mälestus armastusega iga vööruse nurga üksikasju meeles peab ja iga aidakambrit meile armsaks oskab teha. Mulle meeldib see väike üleolev muige, millega nõrkustest ja meile juba eemalolevatest huvidest jutustatakse. Mulle on tuttavad see maapüholoogia ja tema avaldused, millest see raamat nii rikas on. Ja vaevalt on mõni koht olemas, kus psühholoogiliselt põhjendamata mõttekäigud vöörastavad. Kuid nendest saad sa üle, sest sind huvitavad need inimesed, kes seal liiguvad, mõtlevad, kannatavad ja surevad, nad huvitavad tõe poolest. Anname andeks kõik väiksed sentimentalsused — taevakene, autor on ju naisterahvas — ja laseme endid ainult nende inimestega põhjalikult tuttavaks saada, kelle juure autor meid viib.

Põhjalikult tuttavaks saada? Ja, aga siin see viga seisabki. Nad on meile tuttavad küllalt, nii tuttavad, nagu mulle Eesti kirjanduses vist küll ükski inimene ei ole saanud. Kuid ma sooviksin veel rohkem neist teada saada, sooviksin veel enam nende arenemisekäigust osa võtta. Sooviksin, et sellest tööst romaan oleks saanud. Ja see töö võttiski alguses romaani kuju tema lai, epiline viis tüüris jõuurikkalt romaani poole. Kuid jõud ei ulatanud — ja meil on nüüd uudisjutt olemas, mil uudisjutu tehnika puudub, selle pärast siis ka uudisjutt ei ole. Niisama vähe on ta romaan. Kuid kui andeproov on ta tähelepanemiseväärt ja lugemiseks väga, väga huvitav.

K. A. Hindrey.

Joh. Aavik, *Kas uuendada või mitte?* 28 väidet ja vastuväidet J. W. Weski'le. Osatühisus „Noor-Eesti kirjastus. 1914. 38 lk. 8. H. 40 kop.

Raamatukeses on hulk keelektüsimusi kõne alla võetud. Kus hr. Aavik külmale mõistusele lubab kaasa kõnelda ja ära unustab, et ta uut keelt tahab luua, seal nõuavad tema harutamised lugupidamist. Kahju ainult, et uue keele loomise valmistus teda väga tihti soosse ja rabasse viib.

Kõige paremine korda läinud „väide“ on minu arvates 12: -tu ja -ta lõpulised adjektiivid. Siin on hr. Aavik täitsa ära unustanud, et ta uue keele looja tahab olla. Ta toob hulga põhjendusi poolt ja vastu,

seab lõpuks kolm tarvitamise võimalust üles ja kirjutab siis: „Missugusele neist kolmest eesõigus anda (muidugi kui võimalus oleks valida)? Raske otsustada. Igal ühel on oma puudused.“ Kui sagedasti ei ole hr. Aavik dekreeterinud: see ja see sõna kuju või sõna peab nii ja nii kõlama, sest nõnda on ta „suurtsugusem, elegandim“. Siin on ta nüüd kord oma prohvetlise vaimustuse unustanud ja mõistusel kaasa kõnelda lubanud. Külma mõistus leiab aga raskusi seal, kus puhas vaimustus mingit takistust ei näe. Ka nimisõnade ühteliitumise küsimuses ühineksin ma hr. Aavikuga selle poolest, et ühteliitunud nimisõnades kirjutatagu, kus see ilal võimalik, esimene sõna nimetavas muutes, siis „käsivars“ (mitte käevars), „vesilind“ (mitte veelind), juurvilli. Kas aga ka „aedvilli“, „aedmaasikas“, „aedkontsert“? Igatahes ei tohiks kokku kirjutada sõnu kui küsitakse: kelle, mille? Nii siis: valla maja, raua koorem, käe andmine. Aavik on nad kokku kirjutanud (lk. 5). Põhjendus puudub. Ülepea oleks hr. Aavik õigemini teinud, kui ta ka siin ettevaatlikum oma otsustamises oleks olnud. Nimisõnade liitumise küsimus nõuab oma otsustamiseks rohkem põhjendatud tööd, kui seda hr. Aavikul 4 lehekülje peal võimalik oli anda.

Lehekülj 25 tuleb hr. Aavikul aga jälle see „suurepärase ja elegandilise“ uue keele loomise vaimustus peale ja saadab teda kuni 38 leheküljeni, s. o. kuni raamatu lõpuni. 16 väites kuulutab Aavik: „Leiame Soome keele üleüldises, absoluudis mõttes Eesti keelest kõlavama ja ilusama olevat“. See suur leidus jätab meid aga hoopis külmaks, nagu meid see külmaks jätab, et kuskil Kaukasuses iga kolmas saapapuhastaja või majahoidja vürst on ja meil eestlastel ühtegi vürsti ei ole. Paljugi, mis mujal võib olla. Meid ei aita see põrmugi. Pealegi on hr. Aavik kui ma ei eksi, ise tunnistanud (ta on ju sarnasis asjus ainuke asjatundja maailmas), et Prantsuse keel Soome keelest ikkagi veel ilusam olevat ja Itaalia keel jälle Prantsuse keelest. Aga kui hr. Aavik seda ka tõendanud ei ole ja Soome keel iluduse poolest tõeste Prantsuse ja Itaalia keelst üle käib, mis see meid aitaks. Terve Eesti rahvas ei mõista ikkagi selle suurepärase ja elegandilise iluduse väärtusest seda võrt lugu pidada, et ta Soome keele ära õpiks. See jääb ikka ainult üksikutele õnnelistele osaks.

Kõige kehvem osa raamatus on „lause ehituse“ küsimus. Siin ei ole katsutudki teaduslisi abinõusid tarvitada, vaid ralutakse ainult pihta. Paar näitust selleks, kudas Aavik siin töötab. „Imestan, et siin (lause ehituse küsimuses) Weski peaaegu sugugi teist viisi pole kui Jõgewer, kes ühel E. Kirj. Seltsi koosolekul omas pääliskaudsuses ja lihtsameelsuses väitis, et Eesti sõnajärg peab „vaba“ olema (lk. 31) . . . „Kui see (Soomest toodud sõnade järjestus) Weskile ei tundu omasena, siis tõendab see ainult kui väga tema (ja kogu meie haritlased) ning osalt „rahvas“ ise (väljaarvatud ainult hr. Aavik) on Saksa sõnajärjestusest ning lauseehitusest läbi vettinud ja kui raske tal on sellest pimedast tundest mõistusegi abil vabaneda ja aru saada, mil määral „uus“ sõna-

järjestus meie keelele kasulik on. Sest otse ümberpöörduvalt meie leiame, et tsiteeritud Rüdala lause lk. 116 oma ebasaksiku sõnajärje tõttu just selgem, elegandim, vähem lohisev on (Rüdala lause on: „Mälestust, mis on seuratud valva silmaga igas peensuses sündimise silmapilgust kuni viimse tuhakarva vaateni läbi kristalli surnu kirstul.“). Oletame, et Jögewer „pääliskausduses ja lihtsameelsuses väitis“ ja et Weski „pimeda tunde“ vangis on. Mis on selle teadmise läbi võidetud? Kas sellega on tõeks tehtud, et Aaviku sõnajärjestus lausetes õige on? Kui Aaviku enese tõendust mõõda „kogu meie haritlased ja osalt rahvas ise“ tänist sõnajärjestust õigemaks peab, siis on meil Jögeweri pealiskausdus ja lihtsameelsus ja Weski pimetunne hoopis kõrvalised asjad. Me tahaksime kuulda, mis põhjustel hr. Aavik oma üksikut arvamist õigemaks peab, kui „kogu haritlaste ja osa rahva“ keeletarvitamise viisi. Et tema soovitatud lauseehitus „selgem, elegandim, vähem lohisev on“, see on lause, mis ainult Weski tõendamise eitamiseks tarvitatud ja mis ise tõendamist nõuab. Nii kaua kui hr. Aavik seda tõendanud ja põhjendanud ei ole, jääb see sõna kõlksuks. Meie jääme põhjendusi ootama järgmiste asjade kohta: 1) Kas on tungivalt tarvis „kogu haritlaste ja osa rahva“ keelt kunstiliselt ümber tegema hakata. Mis kasu on meil sellest ja kas see kasu tasub vaeva ära? Sõnakõlksusid, nagu „suurtsugusem, elegandim“ ei lœe meie mitte niisugusteks põhjendusteks. 2) Kui „kogu haritlaste ja osa rahva“ keel tõeste peab kunstiliselt ümber tehtud saama, kas on siis hra Aaviku ettepanekud just need, mis tänise keele asemele peavad tulema? Kas ei ole ka muid võimalusi olemas? Mis toob hr. Aavik selle tõenduseks, et tema ettepanekud paremad on, kui tänine keele pruuk, ikkagi jälle sõnakõlksud „suurtsugusem, elegandim, ilusam“ ja nende sarnased kõrvale jättes, sest et need meie silmis midagi ei tõenda ega põhjenda. 3) Kus maakonnas ja kihelkonnas see teine osa rahvast elab, kes „pimedast tundest“ on wabanenud ja hr. Aaviku soovitatavat uut keelt kõneleb? Hr. Aavik on uuendustega ette astunud, tema kohus on näidata, et need uuendused tingimata tarvillised on ja et mingit muud pääseteed olemas ei ole, kui tema soovitatud. Me jääme ootama.

J. Jögewer.

Vastuseks ja seletuseks protestidele ning küsimustele, mis Anderseni muinasjuttude tõlke arvustajad „Eesti Kirjanduses“ nr. 1 ja „Postimehes“ nr. 24, 1914 avaldanud.

M. J. Eisen Anderseni muinasjuttude tõlke arvustuse puhul „Eesti Kirjanduses“ nr. 1 ütleb:

... „Modernismuses keele alal katsub Anna Haava J. Aavikuga võistelda, peale muu raamatus sarnase sõnaga esinedes nagu „t a n a“... Esineks tõlkija teaduslikus ajakirjas, võiksime temaga otstarbekohasuse poolest vaielda, kuid laste kirjandus jätku ta rahule, tahtku ta ka lapsi keele modernismuses kasvatada“... .

Ja siis Cato „Postimehes“ nr. 24 ütleb: „Tõlge iseenesest on hästi tehtud, kui ka mõnekorra murdesõnad ladusust püüavad segada. Tõlke lauseehitus kipub vahel keerulisemaks minema kui tarvis. Ülepää avaldab eestistaja keele alal kalduvust modernismuse poole. Ma ei ole sugugi modernismuse vastu, kui see õigel kohal esineb“ jne. Ja siis protesteerib Cato keele „modernismuses“ iseäranis aga asesõna „t a n a“ vastu.

(Iseloomulik praeguste aegade kohta keele asjus oleks aga näituseks see, et umbes ühel ajal eelnimetatud keele-arvustustega kirjutavad Noor-Eesti kirjanikkude seltsi aastakoosoleku referendid „Postimehes“ ja „Tartu Päevalehes“, et kõne all olev Anderseni muinasjuttude tõlge nende tööde hulka tuleks arvata, mis keele poolest täiesti v a n u r a d a s i d käivat.)

Oleksin M. J. Eisenile ja Catole tänulik olnud, kui nad minu „modernismusest“ keele alal rohkem näitusi oleksid toonud, siis teaksin seisukohta võtta: heameelega parandada, kus ära tunnen, et Eesti keele geeniusse vastu olen eksinud, või püsida ja kaitsta seal, kus teisiti ei või.

Ainuke, mida protesteerijad nimetanud, oleks siis asesõna: „t a n a“

Siin oleks mul niipalju ütelda, et seda asesõna, selles tähenduses nagu mina seda Anderseni muinasjuttude tõlkes mõnes kohas tarvitanud, kaks-kolm korda olen rahva suust kuulnud. See kuulnud sõnakuju oli mulle meeltekambril alale jäänud, ja oma igapäevase töö kaudu — kui välke see ka olgu — ometi ka omajagu meie keele arenemise ja arendamise piirkonnas seistes, tundus väga tihti, kui väga vaja mõnikord meilegi niisugust vahettegevast asesõna oleks, nagu Vene „она“, Saksa „sie“, Inglise „she“ ja Prantsuse „elle“ on. — Sest see alaline nimesõnade kordumine, sellekohaste vahettegevate asesõnade puudusel meie keeles, mõjub mõnes kohas, nagu peksetaks talvu puusse, või nagu oleksime väiksed lapsed, kes asesõnu veel ei oska tarvitada.

Venelane, sakslane, inglane, või prantslane sellevastu — kui kõne meeoleolu seda nõuaks — võiks terve pika loo jutustada isikutest, või personifitseeritud loomadest ja asjust, kes meile vast ainult kui „ОНЪ“ ja „она“, või „er“ ja „sie“ jne. esineksid.

Paneks in ette: niisugusel puhul „t e m a“ vastandiks vast „t a“ ja, kus seda rohkem vaja rõhutada, „t a n a“ tarvitada.

Kord E. K. Seltsi keelekomisjoni koosolekul — oli see mineval, või ülemineval aastal — kus peale tavalise komisjoni töö nimisõnade liitlõpp „n a“ (nagu kuningana, kooliõpetajana jne.) kõne ja ka vaieluse alla juhtusid, nimetas nende ridade kirjutaja, et tal ka sellekohane asesõna „t a n a“ meeles ja et seda mõnes kohas, kus väga hädasti vaja tundub, tahaks tarvitada. Küsisingi toimekonna liikmete arvamist selle kohta. Ei mäleta, et teised sealolejad selle vastu või poolt midagi kindlat oleksid avaldanud, mäletan aga, et herra lektor Jögewer, kelle poole end siis nimelt pöörasin, ütles: „Katsuge — vast leiate järeltegijaid!“

Ja M. J. Eisen, kui tema E. K. S. nooresoo kirjavara toimekonna asemikuna käsikirja algtekstiga võrreldes luges, kui tõlkijal kord koguni auu oli M. J. Eiseniga seda võrdlemisetööd üheskoos teha ja tõlkija sel puhul just nimelt asesõna „t a n a“ peale paar korda tähendas, miks ta seda, kus see tõlkes esines, tarvitanud: miks ei protesteerinud auustatud arvustaja siis, õigel ajal, E. K. Seltsi või sellekohase toimekonna nimel? miks ei avaldanud tema siis lahkesti oma eraarvamistki selle kohta?

Ja Grillparzer'i „Unenägu-elu“ tõlkes, mis ju läinud aasta algul trükist ilmus, esineb asesõna „t a n a“ ka juba paar korda, ja selle vastu ei protesteeritud, vaid tõlke arvustuse puhul M. Okas'e poolt teeb „Eesti Kirjanduse“ toimetus ainult seletava ääremärkuse selle kohta, mis mõttes tõlkija seda sõnakuju tarvitanud. Ning ei eksitanud nähtavasti kedagi kuulajat, kui Rustan esimestel kordadel Vanemuise näitelaval sõnus:

„Või ehk t a n a, vürsti tütar,
Kesse krooni, trooni ootel
Lõpu lühemale viis?“

Et Anderseni muinasjuttude tõlkijale nende tõlkimise pärast juba ette äge, suusõnaline ähvardus osaks sai — üks kirjanik-arvustaja kogu ühe kirjanikkude ja arvustajate seltsi ta vastu ähvardas „üles ässitada“, siis tähendas tõlkija sellest tarvilisel kohal (kus küll asjalugu osalt isegi tuttav): et E. K. Seltsi Nooresoo kirjavara toimekond kõne all oleva käsikirja oma numbri alt vast välja jätaks — kui seda enesele nii sündsamaks ja paremaks arvab.

Toimekond aga oli kirjaniku, õp. M. J. Eiseni valinud, et tema tõlkekäsikirja daanikeelse tekstiga võrdleks (nagu sellest juba ülemal nimetatud); ja nii ilmus „Anderseni muinasjutud I“ A. H. tõlkes E. K. Seltsi Nooresoo kirjavara numbri all.

Anderseni muinasjuttude tõlke arvustajad kardavad tõlkija teeb „modernismusest“ ja ka vist juttudest enestest, kui neid rohkemal arvul ilmuks, meie lugejatele, iseäranis noortele nagu kahju ja raskusi. Lugeja publikum aga avaldab, nagu kirjastaja teatab, oma arvamist sellega, et ilmunud esimest annet virgalt ostab, nii et teise ande trükkimine lähemal ajal tarvilik.

Siin puhul olgu arvustajate küsimiste peale, kes küsivad ja kardavad, et kas tõlkija kõik selle luuletaja muinasjutud tahab Eesti-keele tuua — vastatud, et mitte kõik, aga umbes kakskolmandikku nendest ilmuvad.

Välja jäävad peaaesjalikult ka need, mis Daani ajaloo, tolleaegsete olude j. n. e. tundmist eeldavad, või jälle sellekohast sügavamast instinkti ja intelligenti ning intensiivilisemat kodumaatunnet nõuavad, kuna midugi paljudele meie lugejatele mõnda nende sisust ja selle väärtusest kaduma läheks. Sest paljudel meist — meie olude ja võõriti kasvatuse tõttu — on omagi kodumaa-tunne ja tundmine teiste rahvastega võrreldes veel

õige lame ja puudulik; paljud meist ei ole veel õppinud, omagi kodumaaga niivõrd sügavalt kaasa elama, et teiste, siin Anderseni kodumaa-tunnetele ja -huvidele, sügavama arusaamise ja tundmusega juure ulataksime.

Muidu aga võib julgesti öelda, et meie rahva hingeolu ning iseloom, aga ka kirjandusline maitse mitte kahju ei saaks, kui kord, edaspidistel aegadel, mil jälle natuke edasi oleme jõudnud, peaaegu kõik Anderseni muinasjutud, väljaarvatud mõni üksik, meie sekka astuksid.

Kõnelemata sellest, et näituseks saksa-keeles enam kui üks kogu-väljaanne ja muidugi mitmeid väljalikuid olemas, on nad ka vene-keeles Pawlenkowi kirjastusel Peterburis, kuues andes, peaaegu kõik, väljaarvatud neli väikest jutukest ilmunud. Peale selle on ühel ajal nende suuremate annetega sellesama väljaandja poolt suur osa nendest juttudest ka veel pisikestes, 5—18 kopikalistes raamatukestes lugejate sekka saadetud. Ja muidugi on vene-keeles ka veel teisi väljaandeid, väljalikuid olemas.

Andersen ise oma eluloo-kirjelduses näeb selles ainult tühja kõnekäanu, kui keegi tema muinasjuttusid ainult lastekirjanduseks nimetab; ja kui omal ajal Anderseni auusamba asutamisele mindi, jäeti kõrvale need projektid, mis teda lastekirjanikuna tahtsid esitada. Ja Thorwaldsen, Anderseni kord Roomas tervitades, hüüab talle, tema muinasjuttude peale tähendades, vastu: „See on ju, nagu oleksin kodumaal, Daani metsades ja kuuleksin Daani järvesid!“ — Sest see ongi üks Anderseni muinasjuttude imevõimudest, et nad enamasti, millest nad ka jutustaks, ehk kes neid ka loeks — igas südames nagu üht kodumaa-tunnet, üht koduigat-sust äratavad.

Meie aga püsime, meie arvustajad püsivad eesotsas arvamises, et Anderseni muinasjutud ikka ainult lastele olevat . . .

Kui nad ometi meilgi ümber vaataks! iseäranis nende ringkondadesse, kes Anderseni enne mõnes muus keeles ei ole lugenud: vast leitaks ja nähtaks seal nii mõneski kohas — nagu nende ridade kirjutaja juhtumisi võinud näha — kuidas noored, täisealised, vanemad ja ka vanad — kes juba seitsmekümnedates — kõik üheskoos tundide kaupa ja huviga Anderseni muinasjuttusid loevad.

Et kord A. Haawa keele „modernismusest“ jutt on, siis peab tunnistama, on ta sellekohane süü küll vanem, kui et seda alles nüüd; Anderseni tõlkimise puhul hurjutada ja selles koguni „võistlust“ näha keeleteadlase J. Aavikuga. Nii näituseks kui nelja aasta eest Greeka muinaskangelased olid ilmumas, kuulis tõlkija ka arvamist, et mõned „murdesõnad“, nagu: *a l l a - m e t e , h a l v u t a m a , o h t u m a , o h u t a m a j . n . e .*, mis mitte küllalt tuttavad ja igapäised ei paistnud, noorte raamatus vast kohased ei olevat. Ja kui raamat ilmus, tähendas ka arvustaja, et noored seal mõne kõva murdesõna-pähkli leidvat. Nähtavasti aga saadi neist kodumaa-metsa pähklitest huviga ja ilma suurema vaevata jagu, ja uudised, nagu näit. „*k u l d v i l l a k*“, mille mõiste jaoks meil kohast sõna enne ei olnud, on ilma jututa vastu ja tarvilisel kohal ka tarvitusele võetud.

Ja kui E. K. Seltsi piirkonnast välja astuda, — siis on A. Haawa murdesõnade esiletoomisega ja ka uute loomisega väiksel viisil veel varem patustanud. Nii näit. aastate eest, kui „Käsitööleht“ oma esimesi sammusid astus, nõudis nimetatud lehe käsitööosakond uusi sõnu, ja toimetusele juhtumisi lähedal seistes, tuli neid, õige mitmeid, kõige hädalisemaid, murdesõnade hulgast otsida, kokku seada — ka uusigi luua —. Uued nimisõnad, näit.: „kinnis, päälis, pani (n. ajalehe-pani), sõlmus, nõelistöö“ j. n. on seal praegugi tarvitusel. Ja on pärast teiste poolt veel teisi, kirjakeeles mitte tuttavaid sõnu, nagu: „lainend kätis“ ja n. e. veel juure toodud (ning tuleks, kellel aega ja jõudu, seal edasi veel õige palju luua).

Sündis, sünnib see „modernismusest“ ?

— Ükski keele arvustaja ei vaidle selle vastu, et keel peab arenema, et uute mõistetega käsikäes ka uued sõnad peavad ilmuma, ja et uute mõistetega käsikäes ka uued sõnad peavad ilmuma, ja et ka kirjanikud on õigustatud ja kohustatud, mõnikord otse sunnitud, mõnda, mis rahvakeeles tarvitusel, kirjakeelde ühendama, vahest ka mõnd uut sõna looma, või uut urba mõnele vanale sõnatüvele külge liitma. See on ometi loomulik, loomulikum, kui et, energia kulutamist kartes, parem kergesti kuskilt võõrsilt laenataks, murdesõnade suretamisega üks osa rahvahingest, tema omapärasusest surmale sunnitaks... Keel peab arenema, peab, niipalju kui iganes võimalik, just sellest, mis meil olemas, kasvu ja jõudu võtma — Aga esimest korda ei tohi ükski uus sõna, või vähem tuntud sõnakuju kuskil esineda — sündigu see ka kui ettevaatlikult ja viisakalt!

On ju teoreetiliselt aina õige, et iga uus sõna, enne kui ta kirja-keele pääseb, mitme keskis, ka teadusliselt läbi harutatakse; — aga kuidas on see meil praktiliselt läbiviidav? — „Eesti Kirjandus“ näituseks ilmub ainult kord kuus, ja võiks seal harutades ning vaieldes mõnikord mitu kuud kesta, enne kui mõne keelelise ettepaneku üle otsusele jõutaks — või ka mitte ei jõutaks... Ja E. K. Seltsi keelekommissjoni aeg ning jõud on ka piiratud. Ning ei saa ka paljalt teoreetiliselt harutades iga-kord sugugi nii kergesti ära määrata, kas mõni uus sõna, või rahvakeelest võetud sõnakuju otstarbekohane, või mitte. Alles kõnes ja kirjas saab iga üksik sõna teiste hulgas kas elavaks, või selgub, et ta sinna ei sünni ja mõne teise, parema eest peab taganema.

Ja sellepärast ei jää neil, kes kirjanduses tegevad, tihti teist teed, kui sellega, mis keeleinstinkt tarviduse-sunnil loonud, või mis murdesõnade-tagavarast võetud, oma vastutusel ette astuda. Anna Haawa.

Eesti lähemad asunikud põhja ja lõuna pool.

Viimasel ajal on Eesti rahva liikmeid igale poole maailma välja rännanud, isegi Austraaliasse väike asundus tekkinud. Kui palju neid kusagil maailmaosas asumas, ei või statistika puudusel muidugi määrata. Vene riikigi siia ja sinna asunud eestlaste hulka ei või peaaegu kusagil karva

pealt kindlaks teha. Ma ei tunne isegi lähemas naabruses asuvate Eesti rahva liikmete arvu selgelt, mõne koha arvu ei umbkaudugi.

Eelpool avaldan mõned teated eestlaste arvu kohta põhjas ja lähemas lõunas asjatundjate oletamise järele. Kindlamaid arvusid on aga võimata saada.

Võtame esmalt Soomemaad. Seal asub rohkem eestlasi kui tavalisest oletatud. Õpetaja A. Nigoli poolt saadud sellekohase teatel järele leidub Soome pealinnast Helsingist 800 eestlast. Helsingi järele elab kõige rohkem eestlasi Viiburis ja selle ümbruses — 500 hinge. Peale Viiburi ja ümbruse eestlaste esineb neid Viiburi läänis veel paaris paigas suuremal määral: Terijoel ja Antreas. Terijoel tõuseb nende arv 150, Antreas 50 peale.

Turus elab umbes 100 eestlast. Tampere suur vabrikulinn ei ole eestlastele suureks magneediks olnud: ainult 50 hinge on neid sinna kokku kogunud.

Kahe tööstuse kohas Kotkas ja Lepakoskel on eestlasi tavalisest ainult suvel leida. Umbes 50 töölit tuleb igal suvel sinna tööd otsima, meele tuletades uueaegseid viikinglasi saarlasi, kes niisama suurele maale igal kevadel rändavad. Talveks kaovad Kotkast ja Lepakoskelt sinna suveks ilmunud töölised.

Viimaks tuleb veel üks Eesti asundus maal nimetada: Kabböle, Porvo ja Loviisa vahel mere rannal. Seal elab umbes 80 hinge.

Õpetaja A. Nigoli teadete järele elab Helsingi ümberkaudu rannas ja saarestikus mitu sada rootsistatud ja soomestatud eestlast. Vanemad inimesed oskavad veel vähe Eesti keelt, nooremad ainult Rootsi keelt, harvemad Soome keelt. Õp. A. Nigol ei teata, missugusest ajast saadik niisuguseid eestlasi Soome rannas asumas. Igapidi tuleb oletada, et need halbadel aegadel Eestist Soome asunud paremaid päivi otsima, osa tingimata pärisorjuse ajal, osa ehk vabaduse päivilgi. Pärisorjuse ajal põgenes mõnigi raske põlve maitsja, aga ka süütegija Soome vabaduse varju alla.

Viimaks on mitmes õpeasutuses veel Eesti noorust enam vähem õppimas. Vähemates Soome linnades asub ainult mõni üksik isik, Juvaskylas 10 h., niisama maalgi mõni üksik enam juhtumise kaupa. Ülepea arvata Eesti keelt veel kõnelevate eestlaste arvu praegu umbes 1800 hingeks.

Eestlaste arvu kohta Lõuna-Liivimaal on õp. F. Ederberg abikassa aruannetes viimsil aastail teateid avaldanud, aga et üleüldiselt eestlaste arv vähe tuttav, pandagu neid siingi tähele.

Endine Läti linn Valga kannab ju enam Eesti kui Läti linna nägu. Eestlaste arvu Valgas arvatakse 4500 hinge peale. Valga maakonnaski elab mitmes kohas suuremal arvul eestlasi, nii näituseks kohe Luke koguduses Valga külje all 3000 hinge. Alalinna (Marienburgi) koguduses öeldakse Vitebski eestlastega kokku see arv 4000 peale tõusvat. Vähem asub eestlasi Opelkalus ja Ergmäel, esimeses 1000, viimases 800 hinge.

Volmari maakonnas asub Salatsis 400, Alojal 100 ja Ruhjas 30 eestlast. Liivimaa Schweitsi ilu näeb 50 hinge. Siguldise Väina jõesuus avaldavad eestlased osalt suvelindude loomu: suvel tõuseb nende arv 500 peale, kahaneb talveks 150—200 peale kokku. Sügisel rändavad suveks tööle tulnud saarlased kodumaale tagasi.

Kõige rohkem eestlasi asub Riias. Õpetaja Terras ütles mullu oma koguduse liikmete arvu seal 8000 hinge olevat. Teistelt saadud teadete järele peaks hingede arv veel suurem olema, nimelt kadakasakste kaasaarvamisel. Veneusulistega ja kadakasakstega kokku tõuseb praegune Riias asuvate eestlaste arv 10,000 peale.

Kuramaal asub Liibavis sõjasadama avamise järele 400—500 eestlast. Aga möödab need ilusad päevad! Sõjasadam kaotas tähtsuse, eestlaste arv hakkas jõudsalt kahanema. 1911 rahvalugemise ajal nime-tasid 171 hinge endid eestlasteks. Praegu arvatakse veel 100 hinge olevat. Niisama elab Vindavis 100 eestlast. Dondangeni kihelkonnas tuntakse umbes 50 hinge jäädavalt aumas. Igal suvel tõuseb seal saar-laste hulk; need tulevad suveks töölisteks ja karjasiks, rändavad sügisel omale maale tagasi.

Leedumaa ei ole eestlased veel palju jalaaset saanud.

Vitebski kubermangust Polotski linnast leidub 4—5 Eesti perekonda. Rohkem asub neid aga Lutsi maakonnas Bolva kihelkonnas, 100 hinge. Stroshan-Stirniani kihelkonnas tuntakse 20 hinge. Lutsi maale ammu väljarännanud eestlased on ju lätistatud. Eesti keele oskajaid veel vaevalt 200.

Vilnas arvatakse kõigest 15 eestlast olevat. Grodno kubermangust Neudorf-Neubrovi kihelkonnast mõisadest leidub Eesti tööliste perekonde; kui palju — teadmata.

Kaugemas Mohilevi kubermangus on kõige rohkem eestlasi: Orsha maakonnas Dobramõisli vallas 400 hinge; v. Wahl ja v. Stryk olid seal mõisaid ostnud ja töid sinna töölisteks ja asujateks eestlasi.

Igal pool enamasti puutub tuttav nähtus silma: kus eestlased kaua aega teiste rahvaste keskel asunud, on osa neist ümberrahvustatud. Lõuna pool esineb lätistamine; ainult nimed ja perekonna mälestused tunnevad mõne korra veel Eesti algupära, Eesti keel ise aga on kadunud.

M. J. Eisen.

Kodumaad kirjeldama!

Eesti Kirjanduse Seltsi Kodumaa Tundmaõppimise Osa-kond kavatab lähemas tulevikus teejuhtisid kodumaa kohta välja anda. Reisimise hõlbustamiseks oleks kõige pealt vaja kodumaa kaardiraamatut.

Seesugune kaardiraamat peaks peale ületuldivise ülevaate meie kodumaa kohta veel võimalikult palju üksikasjalikka kaartisid väiksemate

maosade kohta sisaldama, mis üleüldises kaardis väikeste ruudukestena ära oleksid tähendatud. Osakond kavatseski lähemal võimalusel niisuguse kaardiraamatu väljaandmisele asuda.

Selle kaudu oleks võimalik üleüldist reisisihti silmas pidada, kuna reisinähtuste, ilusamate ja tähtsamate kohtade üle eri-kirjeldused peaksid ilmuma, üksikute teede järele. Selle ettevõtte kordaminekuks on soovitatav, et meie seltskond siin oma abi pakuks.

Meil on suviti maal asumis ehk reisimas hulk haritlasi, üliõpilasi, kooliõpetajaid ja õpilasi ja muidki, kellele raskusi ei teeks oma asumiskoha ehk reisiteekonna nähtusi lühidalt kirjeldada, ehk kõige vähemalt nende peale Eesti Kirjanduse Seltsi Kodumaa Tundmise Osakonna tähelepanekut juhtida.

Kirjeldada tuleks kõike, mis millegi poolest nägemisvääriline, kas looduse ilu, kõrgele arenenud ehk hoopis kängu jäänud hariduselu, ehk jälle ajalooliste mälestuste tõttu (lahingukohad, tähtsamate meeste kodukohad, hauad jne.)

Kirjeldus peaks lühike olema, kuid kohti iseloomu ja ajaloolist saatust peajoontes kujutama.

Iseäranis soovitatav oleks, et kirjeldusi üksikute teede järele toodaks; kui aga see võimatu, kirjeldatagu üksikuid kohte, ära tähendades, mis teid sinna lähedale pääseb. Ühtlasi peaks ka reisivõimaluste ja öömaja-olude kohta juhatusi toodama. Niisamuti oleks soovitatav, et kohtade üle piltagi saadetaks.

Saadud ja korjatud ainetel põhjal hakkab Eesti Kirjanduse Seltsi Kodumaa Tundmise Osakond kodumaa nähtavuste kohta teede järele korraldatud kirjeldusi avaldama.

Selle abil oleks meie kodumaa tegelik tundmaõppimine suuresti hõlbustatud.

Meie kodumaal on kohte, mis oma looduse ilu, ajalooliste mälestuste ja hariduselu poolest tähelepanevad. Neid peaksime üles otsima ja reisijate tähelepanekut nende peale juhtima.

Selleks tööle kõik, kes värskendavast ja huvitavast reisimisest, kodumaa looduse iluduse vaatlemisest ja kodumaa hariduselu tähelepanemisest lugu mõistavad pidada.

Teated palutakse lahkesti saata Eesti Kirjanduse Seltsi teadusliku sekretäri J. W. W e s k i nimele (Tartu, Tähe uul. nr. 73).

Eesti Kirjanduse Seltsi Kodumaa Tundmise Osakond.

Muinasteadusest.

Max Ebert, die Baltischen Provinzen Kurland, Livland, Estland 1913. Praeh. Z. V. 1913, lk. 497—559.

Tuttav muinasaja uurija Max Ebert Saksamaalt, kes vahepeal kauemat aega Lõuna-Venemaal kaevamisi on toime pannud, on 1913. a.

suvel mõnda aega Riias viibinud, et sealset suuremat kogu Dommuseum'is korraldada.

Ühtlasi on tal ka võimalust olnud teisi meie maa muinasteadlisi kogusid tundma õppida ja ka siin mõnda kaevamist ette võtta.

Ülemal nimetatud kirjatöös on ta õige ilusa kokkuvõtte meie maa muinasuurimise üle avaldanud, mida rohked selgitavad pildid kaunistavad. Piltidest oleks iseäranis nimetada paar ülesvõtet Dr. Bolz'i kogust Vändrast Karlovast leitud tore kivist kirves, Pärnu museumis ja hra Rambachi kogus Pärnus leiduvad kiviaegsed asjad, Püssis (Lüganuse kih.) leitud rinnanõel j. m.

Kirjatöö algab lühikese ajaloolise ülevaatega Baltimaade muinasaja uurimise üle ja pajatab lühidelt siinsetest museumitest.

Kivi aja kirjeldusele on peale 20 lehekülje ruumi antud. Kirjeldatakse Rinnekalns'i, Kunda, Sveineek'i ja kõige tähtsama kiviaegse leiukoha, Pärnu, leidusi. Seletuseks on rohkestes piltade juure lisatud. Autori arvamise järele on Baltimaade nägu kivi ajal ida poole pöördunud olnud, olgugi et läänest, edelast ja jaolt põhjast mõjud ennast on avaldanud.

Prongsiaegne materjal meie maalt on vähepoolne. Suurem jagu on siinamaale leitud Saare- ja Muhumaalt. Asjad on omale siia teed lääne-Wene ja ida-Saksamaalt, leidnud. Omal maal ei ole midagi valmistatud, sest siinamaale ei ole vormisid ega pooleli jäänud töid nähtavale tulnud.

Vanema raua aja üle ei ole võimalik veel selget pilti saada. Esiteks on siin mitmed maakonnad veel sootu läbiuurimata ja teiseks ei ole siimaalsed kaevamised ka sedavõrt täielikud olnud, et neist kindlat pilti oleks kujuneda võinud. Puudulikud teated lääne- ja kesk-Venemaa üle ei luba ka oletada, kui kaugele ühesuguse kultuurapiirid on ulatanud, Lääne mõju hakkab maksuma. Kahjuks ei ole siin leitud Rooma rahade üle siinamaale täielikku kokkuvõtet olemas, mis Rooma kauplemist meie maadega valgustada oleks suutnud.

5—7 aastasajani vältav ajajärk on oma iseloomu poolest natukene tume. Selle ajajärgu sisse kuuluvad mõned Byzanzist toodud asjad, ka Soomega näib rannaäärtesel läbikäimist olevat olnud.

Alles kaheksanda aastasajaga algav ja sakste siiatulemiseni ulatav ajajärk, nõnda nimetatud noorem raua aeg on jälle rohkem materjaali annud. Juba heidavad selle aja sisse ka, olgugi vähesed, kirjalikud ülestähendused põhjamaades, Saksamaal ja idas kiiri. Siin ja seal leitud Araabia rahad ja kaalud annavad tunnistust kauplemise üle Hommikumaaga selle ajajärgu esimesel poolel. Ka teise poole sees on Ida mõju märgata, alles lõpu poole hakkavad Põhi ja Öhtu võimust oma poole kiskuma ja viimase lõpulik võit lõpetab muinasaja ja viib meid ajaloo sisse.

Lühikese ülevaatega rahvuse küsimuse ja linnamägede uurimise puuduse üle lõpetab autor.

Iseäralist uudist kirjatöö ei paku, autor toetab ennast peajasjalikult endiste siinsete uurijate peale, aga ta on õige virgalt kõiki hallikaid

vanemast ajast kunni kõige uuema ajani tarvitanud ja selle läbi õige täieliku ülevaate loonud, mis ehk ainult mõnes kohas materjaali liiga ühtekokku kuhjamise all natukene kannatab. at.

Küdi, nadu, käli —

need kolm suguluse sõna paistavad elavast keelest kaotsi läinud olevat, on aga nõnda ütelda akadeemilisel teel kirjanikkude kaudu kirjakeelt oskajate hulgas uuesti tarvitusele võetud. Aga valesti. Ka Eduard Wilde on oma „Pisuhännas“ nadu- ja käli- sõna tarvitades neile vääri sisu annud. Tõepoolest tähendab neist kolmest sõnast ainult küdi meesterahvast, nadu ja käli aga naisterahvast. Küdi, mis nende ridade kirjutaja Pärnumaal rahvalaulusid üles kirjutades lauliku suust „küüdi“ kujul kuulis, tähendab mehe venda (venek. деверь), nadu ~ mehe õde (venek. золовка), käli — naise õde (venek. свояченица). Iseäranis käli-sõna teeb sellepärast palju segadust, et ta teise sõnaga liidus kui kälimees alles üleüldiselt tarvitusel on. Kälimehe asemel arvatakse lihtsalt käli tarvitada võivat. Kord jutu sees ilmus, et isegi end. Kirjanduse seltsi esimees W. Reiman selles eksiarmises on. Tõepoolest ilmub kälimees alles siis, kui käli mehele läheb. Soomes on käli-nimi („Käly“) naise õe kohta alles kitsendamata tarvitusel. Oleks huvitav murrete tundjate suust kuulda saada, kui palju need sugulusõnad veel elavas rahvakeeles tarvitusel on. J. Sitska.

Toim. tähendus: Küdi, Soome Kyty, ja nadu, Soome nato, on kirjutaja poolt antud tähenduses nii Eesti kui Soome keeles tarvitusel. Sõna käli kohta lähevad aga tähendused lahku. Eesti sõna käli kohta kirjutab Wiedemann: „käli g. käli (kälüsk, kälisk, kälü) Bruder des Mannes, Mannesbruders Weib, kälimees Mannesbruder (P F), des Weibes Schwestermann, kälimehed die Männer von zwei Schwestern, nõnda siis on Wiedemanni järele sõnal „käli“ tähendused: 1) mehe vend. 2) mehevenna naine, 3) naise õde. — Soome keeles on sellel sõnal sedavõrd lahkuminev tähendus, et käly kunagi meesterahvast ei tähenda. Ervasti sõnaraamatus leiame: „käly, die Schwägerin, die Schwester des Ehemanns l. der Ehefrau, die Ehefrau des Bruders, die Ehefrau des Bruders vom Ehemann, die Ehefrau des Bruders der Ehefrau, nõnda siis: 1) mehe ehk naise õde, 2) venna ehk mehevenna ehk naisevenna naine. — Igatahes ühendab toimetus ennast sooviga, et nende ja teiste sugulusnimedele üle õige laialt rahva keskel järele päritaks, kõik tähendused üles märgitaks ja toimetusele sisse saadetaks. Üleskirjutamise koht (vald, kihelkond) on tarvis üles tähendada.